

Інформатизація та безпека

УДК 340

ЦИМБАЛЮК В.С., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ІНФОРМАТИКА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН

Анотація. У статті пропонуються до розгляду питання щодо визначення сутності й змісту інформатики як правової категорії та як об'єкта правовідносин.

Ключові слова: право, інформатика, інформаційне право.

Аннотация. В статье предлагаются к рассмотрению вопросы определения сущности и содержания информатики как правовой категории и как объекта правоотношений.

Ключевые слова: право, информатика, информационное право.

Summary. The article proposes to consider the issues of definition the nature and content of informatics as a legal category and as an object of legal relations.

Keywords: right, informatics, informative right.

Постановка проблеми. У порядку постановки проблеми в загальному вигляді пропонується звернути увагу на застосування у нормативно-правових актах органів державної влади та у наукових і навчальних джерел такої категорії як інформатика.

Статус інформатики в Україні визначається на рівні Основного закону. Тобто як правова категорія інформатика має конституційно-правовий статус. Згідно пункту 12 статті 92 Конституції України [1] серед суспільних відносин, що визначаються виключно законами України, зазначено: “організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організація державної статистики та інформатики”.

На реалізацію зазначених конституційних положень в Україні були прийняті відповідні спеціальні закони. Для прикладку можна зазначити такі: “Про державну податкову службу в Україні” від 04.12.90 р. № 509-ХІІ [2], “Про міліцію” від 20.12.90 р. № 565-ХІІ [3], “Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України” від 23.02.06 р. № 3475-ІV [4], “Про державну службу” від 16.12.93 р. № 3723-ХІІ [5], “Про державну статистику” від 17.11.92 р. № 2614-ХІІ [6]. Проте у жодному із зазначених та інших законодавчих актів немає формулювання сутності та змісту інформатики. Також в Україні немає і спеціального законодавчого акта, де б окремо в повному обсязі визначалася інформатика як спеціальний об'єкт правовідносин.

Це дає можливість тлумачити інформатику на розсуд будь-якій особі чи органу державної влади так, як забажається. Стосовно доктринальних, наукових тлумачень таке цілком можливе. Але стосовно органів влади тлумачення інформатики обмежується положеннями статті 6 Конституції України, де зазначено, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межі і відповідно до законів України.

Таким чином визначається проблемна ситуація щодо розуміння сутності та змісту інформатики як правової категорії та, відповідно, наявність прогалини у законодавстві, зокрема щодо прийняття конституційного законодавчого акта на зразок закону України про інформатику” чи закон України про організацію інформатики.

Мета статті полягає у формуванні системи правових знань щодо інформатики як об’єкта правовідносин.

Виклад основних положень. Аналіз опублікованих досліджень щодо інформатики як об’єкта правовідносин свідчить, що спеціальних праць, присвячених зазначеній у назві теми, як проблеми правознавства не проводилося. Окремі аспекти проблематики теми знайшли відображення у рамках інформаційного права, зокрема такої його підгалузі як право про інформатизацію та у контексті правової інформатики як комплексного напрямку наукових досліджень щодо системної інформатизації правотворчості, правозастосування та правової освіти. Серед вітчизняних дослідників цього напрямку наукових розвідок можна зазначити таких як: О.О. Баранов, К.А. Беляков, В.М. Брижко, В.Д. Гавловський, Р.А. Калюжний, П.В. Мельник, Н.Б. Новицька, В.Г. Пилипчук, В.М. Попович, В.О. Шамрай, М.Я. Швець, Ю.В. Ящуринський та інші.

У публікаціях зазначених авторів зміст інформатики розкривається через таку правову категорію як інформатизація. Наприклад, М.Я. Швець визначаючи зміст правової інформатики зазначає таке: “правова інформатика може визначатися як наукова галузь, що вивчає закономірності інформаційних процесів, проблем створення, впровадження й ефективного функціонування комп’ютеризованих систем правової інформації і вироблення рішень, інакше кажучи – це галузь дослідження проблем системної інформатизації законотворчої, нормотворчої, правозастосовної, правоохоронної, судової та правоосвітньої діяльності” [7]. Аналогічні за сутністю визначення правової інформатики знайшли відображення у ряді колективних публікацій окремих науковців Науково-дослідного центру правової інформатики Національної академії правових наук України [8 – 25].

Із зазначеного формулювання інформатики можна зробити висновок, що за сутністю її поняття зводиться лише до галузі дослідження і близьке також до сутності інформатизації. Визначення інформатизації зроблено законодавцем у статті 1 Закону України “Про Національну програму інформатизації” [26]: інформатизація – сукупність взаємопов’язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки. Аналізуючи зазначене формулювання можна зробити висновок, що інформатизація – це соціальне техніко-технологічне явище, що знаходить вираз у єдиному процесі, що складається з ряду взаємопов’язаних часткових процесів.

У контексті зазначеного, застосовуючи формальну логіку, інформатику як галузь досліджень, можна віднести лише до науково-технічних процесів у структурі інформатизації. Такий аспект сутності змісту інформатики впливає також із єдиного нормативно-правового акту де є формулювання інформатики. Так, у 2003 році, в паспорті спеціальності 01.05.01 – теоретичні основи інформатики та кібернетики Вищою атестаційною комісією України для інформатики та кібернетики була визначена спільна наукова формула [27]. За цією формулою інформатика та кібернетика у науковому змісті є складовими фізико-математичних наук і визначені були наступним чином: *Інформатика та кібернетика* – це галузь науки, що розробляє математичні основи створення комп’ютерних систем, їх застосування для розв’язування складних інформаційних проблем, а також розробляє та вивчає загальні математичні моделі предметних областей, орієнтованих на їх відображення в комп’ютерному світі.

Основні напрями досліджень інформатики та кібернетики становлять: теорія комп'ютерних систем і мереж; теорія автоматів і дискретних систем; теорія алгоритмів і обчислень; теорія складності; математичні основи комп'ютерної математики та логіки; формальні мови та їх семантико-синтаксичні дефініції; денотаційна, операційна, аксіоматична та композиційна семантика мов програмування, теорія вищих типів та обчислювальних областей; формальні перетворення й оптимізація алгоритмів і програм; дескриптивні та декларативні логіки програмування; формальні методи аналізу та синтезу програмних систем; математичні моделі паралельних і розподілених обчислень, реактивні системи; теорія агентів і середовищ; парадигми програмування; математичні основи інтелектуальних систем опрацювання інформації, математичні проблеми розуміння натуральної мови, теоретичні основи баз знань і даних; експертні системи; математична теорія розпізнавання образів; теорія стохастичних комп'ютерних систем, моделювання процесів в умовах невизначеності та ризику; математичне програмування та проблеми дослідження операцій, пов'язаних з інформатикою [27].

Висновки.

1. За сутністю інформатика (подібно до метрології) як правова категорія може розглядатися у трьох аспектах: як сфера суспільних відносин, як наукова дисципліна та як навчальна дисципліна. За змістом визначення інформатики як галузі суспільних відносин пропонується таке: *інформатика – це галузь суспільних відносин, що пов'язані з інженерією розробки, створення, впровадження, застосування наукових знань щодо комп'ютерних систем для розв'язування інформаційних проблем людини, суспільства, держави на основі моделей предметних сфер їх життєдіяльності, орієнтованих на відображення в електронно-цифровому середовищі.*

2. Зазначене формулювання пропонується на розгляд наукової громадськості, для обговорення з наступним його закріпленням у Законі України “Про інформацію”, зокрема, у статті 1 (“Визначення термінів”). Таким чином можна частково і тимчасово вирішити проблему правової прогалини щодо реалізації конституційних положень про інформатику чи організацію інформатики.

Також пропонується доповнити пункт 1 статті 9 (“Основні види інформаційної діяльності”) Закону України “Про інформацію” формулюванням “організація інформатики”, а також доповнити пунктом 2 наступного змісту: “організація інформатики здійснюється відповідно до цього Закону, законодавства про Національну програму інформатизації, а також законодавства про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах, про захист персональних даних та інших законів України”.

3. Зазначеними правовими заходами можна здійснити легальний гіперзв'язок конституційних положень статті 92 Конституції України та інших її статей щодо інформаційної сфери, а також провести інкорпорацію та консолідацію законодавства про інформацію і підготувати його кодифікацію, як на рівні чинних кодексів України, так і при розробці проекту Кодексу України про інформацію. Положення Закону України “Про інформацію” мають бути інтегровані до Кодексу України про інформацію. Після введення в чинність зазначеного Кодексу має втратити чинність Закон України “Про інформацію”.

У контексті подальших наукових досліджень можна зазначити, що подальший розгляд інформатики, як об'єкта правовідносин має знайти відображення при розробці проекту Кодексу України про інформацію, що має бути розроблений і прийнятий до 2015 року відповідно до Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки [27].

Використана література

1. Конституція України. – К. : “Парламентське видавництво”, 2011. – 64 с.
2. Про державну податкову службу в Україні : Закон України від 04.12.90 р. № 509-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 6. – Ст. 37 : за станом на 07.07.11 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 6. – Ст. 38).
3. Про міліцію : Закон України від 20.12.90 р. № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20. – (Введений в дію Постановою ВР від 25.12.90 р. № 583-ХІІ // ВВР. – 1991. – № 4. – Ст. 21.
4. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23.12.06 р. № 3475-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 258.
5. Про державну службу : Закон України від 16.12.93 р. №3723-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490. – (Введений в дію Постановою ВР від 16.12.93 р. № 3724-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 491).
6. Про державну статистику : Закон України від 17.09.92 р. № 2614-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 43. – Ст. 608. – (Введений в дію Постановою ВР від 17.09.92 р. № 2615-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 43. – Ст. 609).
7. Швець М.Я. До питання визначення терміну “правова інформатика” // Правова інформатика. – 2004. – № 2. – С. 89.
8. Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання) : монографія / [Р.А. Калюжний, О.Д. Крупчан, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець] ; за заг. ред. М.Я. Швеця, О.Д. Крупчана – К. : НДЦ правової інформатики АПРНУ, 2002. – 191 с.
9. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики : монографія / [Р.А. Калюжний, В.О. Шамрай, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець, Ю.В. Яцишин, А.С. Ластовецький] ; за ред. Р.А. Калюжного та В.О. Шамрая. – К. : АДПС України, 2002. – 296 с.
10. В.С. Цимбалюк. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права : монографія / [В.М. Брижко, В.Д. Гавловський, Р.А. Калюжний, В.М. Попович, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець, О.І. Яременко] ; за ред. М. Швеця, Р. Калюжного. – Ужгород: “ІВА”, 2003. – 240 с.
11. Правова інформатика : системна інформатизація законотворчої, правозастосовсовчої, правоохоронної, судочинної та право освітньої діяльності в Україні : монографія / [В.М. Брижко, І.А. Вознюк, В.Д. Гавловський, О.В. Гладківська, Л.М. Задорожня, Р.А. Калюжний, Ю.А. Клімашевська, В.А. Саницький, В.Ф. Севастьянов, В.М. Смаглюк, В.Г. Хахановський, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець, О.І. Яременко] ; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – Ужгород : “ІВА”, 2003. – 168 с.
12. В. Брижко. Інформаційне право та правова інформатика у сфері захисту персональних даних : монографія / [В. Брижко, В. Цимбалюк та ін.] ; за ред. М. Швеця. – К. : ТОВ “ПанТот”, 2005. – 334 с.
13. В. Брижко. Е-майбутнє та інформаційне право / [В. Брижко, В. Цимбалюк, Ю. Базанов та ін.] ; за ред. М. Швеця. – К. : ТОВ “ПанТот”, 2006. – 234 с.
14. В. Брижко. Е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право / [В. Брижко, В. Цимбалюк та ін.] ; за ред. М. Швеця. – К. : ТОВ “ПанТот”. 2007. – 234 с.
15. Інформатизація соціального управління : теорія і практика (організаційно-правовий аспект) : посібник / [В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, О.І. Коваленко, В.С. Цимбалюк та ін.]. – Київ-Донецьк : Донецький інститут внутрішніх справ. 2001. – 190 с.
16. Брижко В.М. Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : науково-методологічний посібник / [В.М. Брижко, В.С. Цимбалюк та ін.] ; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. – К. : ТОВ “ПанТот”, 2009. – 324 с.

17. Інформатизація управління соціальними системами (організаційно-правові питання теорії і практики : навч. посіб. / [В.Д. Гавловський, Р.А. Калюжний, В.С. Цимбалюк, М.В. Гуцалюк, Ю.В. Ящуринський] ; за ред. М. Швеця, Р. Калюжного. – К. : МАУП, 2003, – 336 с.
18. В.С. Цимбалюк. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / [В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський та ін.] ; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. – К. : “Знання”, 2004. – 274 с.
19. Правова інформатика : підручник : у 2-х т. – К. : Парлам. вид-во, 2004. – Т.1. – 416 с.
20. Правова інформатика : підручник. – [2-е вид., доп. та перероб.] ; за ред. В. Дурдинця, Є. Моїсеєва та М. Швеця. – К. : ТОВ “ПанТот” 2007. – 524 с.
21. Інформаційна культура : навч. посіб. ; за заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – Ірпінь, НУДПС України, 2007. – 254 с.
22. Цимбалюк В.С. Основи інформаційного права України : навч. посіб. – [2-е вид., доп. та перероб.] / [В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський та ін.] ; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. – К. : “Знання”, 2009. – 414 с.
23. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : монографія / В.С. Цимбалюк. – К. : “Освіта України”, 2010. – 388 с.
24. Цимбалюк В.С. Інформаційне право : концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : монографія / В.С. Цимбалюк. – К.: “Освіта України”, 2011. – 426 с.
25. Брижко В.М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин : монографія / В.М. Брижко. – К. : “ПанТот”, 2009. – 415 с.
26. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.98 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. –1998. – № 27-28. – Ст. 181.
27. Про затвердження паспортів спеціальностей : паспорт спеціальності 01.05.01 – теоретичні основи інформатики та кібернетики : Постанова президії Вищої атестаційної комісії України від 02.07.03 р. № 23-07/7. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
28. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

~~~~~ * * * ~~~~~